

УДК 342.90

*Ж. М. Мельник-Томенко**здобувач**кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів*

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Уявлення про принципи права, пристосовані до особливостей тих чи інших суспільних відносин, є основою для формування засад їх правового регулювання. Як влучно підкреслює В. В. Городовенко, принципами (засадами) судочинства взагалі (незалежно від галузевої належності) є передбачені законодавством основні, пов'язані з метою і завданням останнього ідеї, які відображають специфіку його стадій, інститутів, особливості процесуальної діяльності суду та всіх інших учасників процесу [1, с. 125]. Натомість, розуміння принципів адміністративного судочинства ґрунтується на міркуваннях про принципи права, з урахуванням завдань адміністративного судочинства [2, с. 17].

Вказаний галузевий різновид правових принципів має певну варіативність у своєму визначенні та класифікації. Зокрема, М. В. Ковалів та І. Б. Стахура надають досить розгорнуту «формулу» визначення принципів адміністративного судочинства. На думку вчених-адміністративістів, це основні засади, вихідні положення, що становлять його якісні особливості та специфічні властивості, в яких у концентрованому вигляді виявлена заінтересована воля народу наділити право такими якостями, які найбільш повно мали б можливість задовольняти його ідеї і погляди у визначенні основ організаційної побудови адміністративного судочинства, а також відображають перспективи його розвитку та забезпечують захист прав, свобод і інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [3, с. 182-183].

На думку вчених, у судовому процесі, принципи виступають найбільш загальними правилами поведінки визначеного характеру: вони прямо передбачені в законі; звернені до всіх учасників процесу; мають загальнообов'язковий характер; забезпечуються засобами державного примусу; мають правовий механізм реалізації. При цьому основне призначення принципів полягає в тому, що їх втілення в судочинство надає йому якості правосуддя, та, навпаки, їх ігнорування веде до порушення права на судовий захист, а відтак – до неправосудності рішень суду [4, с. 69].

У контексті класифікації вказані дослідники схильні до того, що віднесення того чи іншого принципу адміністративної юстиції до певної класифікаційної підгрупи на сьогодні має не лише суто теоретичне, але й практичне значення. Загалом же, на думку М. В. Коваліва, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахури, за характером закріплення та застосування принципи адміністративного судочинства можна поділити на загальні та галузеві. До загальних вчені відносять ті засади, що закріплені у Конституції України, зокрема: верховенство права; законність; державна мова судочинства; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; повага до гідності особи, невтручання в її особисте і сімейне життя; право людини на свободу та особисту недоторканність; з'ясування істини; здійснення правосуддя виключно судами; участь народу у здійсненні правосуддя; незалежність і недоторканність суддів, їх підкорення лише закону; змагальність сторін, свобода в наданні ними своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом; обов'язковість рішень суду; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист; презумпція невинуватості; свобода від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів тощо [4, с. 71-72].

Висловлюючи власну думку з приводу загальних принципів адміністративного судочинства, запропонованих вченими, відзначимо, що на наше переконання, окреслення серед вказаних засад принципів, що визначають вихідні положення кримінального процесу як мінімум не доречно, оскільки деякі процесуальні інститути або поняття відсутні в межах адміністративного судочинства.

Основними критеріями в окресленні відповідних галузевих засад, на переконання М. В. Коваліва, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахури, мають стати передусім, специфічна матеріально-правова природа публічно-правових спорів, юридичні наслідки їх вирішення, а також особлива мета адміністративного судочинства в цілому. Враховуючи це, вчені вважають, що найбільш доцільно до галузевих принципів адміністративного судочинства відносити наступні засади: організаційної незалежності органів адміністративної юстиції; судо-

вого керівництва процесом; змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин справи; забезпечення права на захист і доступність такого захисту; повного та всебічного розгляду справи; економічності процесу; доступності судочинства; юридичної визначеності та відкритості судових рішень адміністративних судів; незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів адміністративних судів та інші [4, с. 71-73].

Зауважимо, що на нашу думку, до галузевих принципів адміністративного судочинства не слід відносити ті, що притаманні й іншим різновидам судових процесів. Зокрема такі засади як забезпечення права на захист; економічності та доступності судочинства; юридичної визначеності та відкритості судових рішень; незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів без сумніву притаманні цивільному та кримінальному процесу також¹.

Принципи адміністративного судочинства, на думку авторів підручника «Адміністративне судочинство» за загальною ред. О. М. Пасенюка, відображають його основні риси, а також визначають структуру, засади побудови, логіку розміщення норм про адміністративне судочинство [5, с. 72]. Автори цього видання, хоча і поділяють точку зору вище згаданих М. В. Коваліва, М. Т. Гаврильців та І. Б. Стахури (надаючи аналогічне визначення категорії «принципи адміністративного судочинства» та класифікуючи їх на загальні та галузеві), проте у питаннях наповнення відповідних груп правових засад пропонують відштовхуватися у першу чергу не від Конституції України, норми якої, на думку вчених, також закріплюють загальні засади судочинства, а від положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. протоколах до неї та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. При цьому, як абсолютно слушно наголошують вчені-адміністративісти, зміст принципів, закріплених у вказаних міжнародних актах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, конкретизується у застосуванні права при здійсненні правосуддя Європейським судом з прав людини. До таких принципів вчені схильні відносити: 1) верховенство права; 2) справедливий судовий розгляд; 3) розгляд впродовж строку; 4) незалежність і безсторонність суду; 5) публічність проголошення судового рішення [5, с. 73]. Натомість, О. М. Пасенюк та інші автори вказаного підручника вважають, що принцип верховенства права, законність, рівність усіх учасників адміністративного процесу, змагальність сторін та ін. можна відносити не тільки до загальних, але і до галузевих засад судочинства, так як вказані принципи закріплено у КАС України [5, с. 74].

З вказаною точкою зору важко погодитися, оскільки сам факт закріплення вихідних положень судового процесу у тому чи іншому процесуальному кодексі не є запорукою їх «зарахування» до відповідних галузевих принципів, оскільки власне галузевими є ті принципи, що притаманні виключно певній галузі права, визначають її характер та напрями подальшого розвитку. Окрім того, справедливим буде відзначити, що, як правило, у процесуальних кодексах закріплюються як загальні, так і міжгалузеві та галузеві принципи адміністративного судочинства.

Колектив авторів навчального посібнику «Основи адміністративного судочинства в Україні» за загальною редакцією Н. В. Александрової та Р. О. Куйбіди хоч і лаконічно, проте достатньо виразно наголошують, що принципами (засадами) судочинства називаються найбільш абстрактні правила розгляду і вирішення судових спорів, які реалізуються у нормах процесуальних кодексів [6, с. 23]. Поряд із традиційною класифікацією принципів судочинства на загальні та галузеві, зазначені дослідники поділяють вказані принципи й на писані (закріплені у Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, КАС), та неписані (ті, що реалізуються у судовій практиці) [6, с. 23].

Н. В. Шевцова, яка поділяє тезу Н. В. Александрової та Р. О. Куйбіди про абстрактність принципів, зазначає, що втілення принципів у судочинство забезпечує його якість, а також законність та обґрунтованість судових рішень. Принципи адміністративного судочинства, на думку Н. В. Шевцової, також є інструментом, за допомогою якого усуваються прогалини в правових нормах, та орієнтиром для тлумачення норм законодавства про адміністративне судочинство. Саме за допомогою принципів, шляхом втілення їх в судочинство, як зауважує вчена, адміністративні суди здатні виконувати покладений на них обов'язок щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [7, с. 72-73]. Як і переважна більшість інших вчених, Н. В. Шевцова класифікує засади адміністративного судочинства на загальні та галузеві. Однак при цьому, вчена робить декілька важливих та слушних уточнень. Зокрема, вона стверджує, що незважаючи на те, що принцип диспозитивності є загальним принципом судочинства, в адміністративному процесі відповідно до його завдань та сфери регулювання суспільних відносин його змістовне наповнення є

¹ Така сама, на наш погляд, неточність у формулюванні галузевих засад адміністративного судочинства притаманна переважній більшості наявних у адміністративно-правовій літературі класифікацій.

дуже специфічним. У класичному вигляді принцип диспозитивності покладає на суд обов'язки вирішувати лише ті питання, за вирішенням яких позивач звернувся до суду. Інакше кажучи, суд зв'язаний предметом та підставою позову, але на відміну від класичного принципу диспозитивності, в адміністративному судочинстві суд може, а в деяких випадках зобов'язаний, як правильно підкреслює Н. В. Шевцова, вийти за межі вимог адміністративного позову. У такий спосіб реалізація судом принципу диспозитивності можлива, якщо спосіб захисту, який пропонує позивач, є недостатнім для повного захисту його прав, свобод та інтересів (ч. 2 ст. 11 КАС України).

По-друге, як уточнює вчена, принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі (принцип офіційності) є особливим (галузевим) принципом, властивим лише адміністративному судочинству, який полягає в активній ролі суду і за своїм змістом може проявлятися в адміністративному судочинстві як обмеження принципу класичної змагальності сторін та класичного підходу до диспозитивності [7, с. 73]. В цілому поділяючи вказані тези, відзначимо, що запропоноване змістовне наповнення відповідних класифікаційних груп принципів є досить дискусійним, оскільки деякі із «загальних» засад (у розумінні Н. В. Шевцової) за своїм змістом цілком можна віднести до міжгалузевих принципів судочинства (змагальності, диспозитивності, гласності й відкритості, обов'язковості судових рішень тощо)

У свою чергу, В. С. Стефанюк вважає, що для адміністративного судочинства, як для судочинства основним завданням якого є захист прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, цілком зрозумілою є спрямованість принципів адміністративного судочинства та їх сутність. Вони, як підкреслює вчений, виступають як гарантії реалізації завдань судочинства, так і гарантії дотримання процесуальної форми цього захисту [8, с. 49]. При цьому, як вважає В. С. Стефанюк, судовому адміністративному процесу притаманні такі принципи, що значною мірою визначають його сутність:

«1. Принцип синхронності означає, що виникнення норм принципів матеріального і процесуального права, а звідси і головних елементів судового адміністративного процесу має бути одночасним.

2. Принцип рівності означає, що адміністративні процесуальні норми і принципи за юридичною силою мають бути того ж рівня, що і матеріальні.

3. Принцип збалансованості означає, що адміністративні, матеріальні і процесуальні принципи та норми мають бути узгодженими, взаємо несуперечними. Основою такого узгодження повинні стати зміст і сутність норм та принципів адміні-

стративного матеріального права: процесуальні принципи і норми пов'язуються з матеріальними, а не навпаки.

4. Принцип поділу сфер регулювання встановлює, що процесуальні норми і принципи не повинні стосуватися змістової сторони принципів і норм матеріального права, а тим більше суперечити їм.

5. Принцип демократичності передбачає, що судовий адміністративний процес, який регламентує порядок реалізації відносин влад, передбачених матеріальним правом, має бути демократичним, тобто здійснюватись із забезпеченням прав, свобод і обов'язків громадян, визнанням їх верховенства тощо.

6. Принцип неодноманітності вимагає, щоб судовий адміністративний процес, по можливості, був багатоваріантним, тобто він має передбачати різні варіанти реалізації матеріальних норм і принципів, а інколи навіть надавати суб'єктам право самим обирати порядок здійснення своїх прав і обов'язків, наприклад, за договірних відносин.

7. Принцип законності судового адміністративного процесу забезпечує відповідність його нормативної основи, тобто відповідність норм і принципів нормативним актам, нормам і принципам більшої юридичної сили, нормам і принципам матеріального права.

8. Принцип дієвості судового адміністративного процесу вказує, що останній з високим ступенем ймовірності має забезпечувати настання результату, що передбачався, гарантувати досягнення поставленої мети.

9. Принцип доступності передбачає наявність двох аспектів. По-перше, має бути зрозумілою і доступною модель судового адміністративного процесу з точки зору її пізнання. По-друге – це забезпечення реальних дій у межах судового адміністративного процесу, наприклад, відкритість діяльності судових органів тощо.

10. Принцип раціональності має забезпечувати необхідний для досягнення правового результату ступінь деталізації поведінки і водночас відповідати вимозі достатності.

11. Принцип послідовності належить до змістової сторони судового адміністративного процесу і означає наявність вимоги суворої черговості виконання дій у ньому, нормативного визначення, що і за яких умов повинно робитися спочатку, а що і за яких умов – потім» [9, с. 42-43].

Справедливим буде зазначити, що така, доволі нетрадиційна модель системи принципів адміністративного судочинства, які як сам же вчений і наголошує є насамперед засадами співвідношення адміністративного матеріального і процесуального права [9, с. 41], була запропонована вченим ще до формування адміністративної юстиції в сучасному її вигляді. Тим не менш варто наголосити,

що вклад такого роду наукових досліджень у процес формування адміністративної юстиції важко переоцінити, а деякі із сформульованих вченим принципів стали основою для сучасного уявлення про суть та завдання адміністративного процесу.

Продовжуючи узагальнений аналіз доктринальних джерел, присвячених порушеній проблематиці, зробимо посилання на О. А. Мілієнко, яка вважає, що принципи адміністративного судочинства є стійкими абстрактними правилами поведінки, які втілюють цінності, на яких має ґрунтуватись адміністративне судочинство, визначаючи цим зміст і спрямованість правового регулювання адміністративного судочинства, впливають на зміст багатьох норм про адміністративне судочинство, виступають підґрунтям для їх тлумачення, а також інструментом для заповнення прогалин та усунення колізій [10, с. 5].

Варто зазначити, що вчена, пропонує доволі розгорнуту класифікацію принципів адміністративного судочинства, в основі якої покладено декілька різноманітних критеріїв. Зокрема, на думку вченої, вказані принципи варто класифікувати на загальні (впливають як на суд, так і на судочинство), інституційні (висувають вимоги до суду) та процесуальні (висувають вимоги до судочинства).

За характером дії принципи адміністративного судочинства О. А. Мілієнко поділяє на принципи прямої дії (не потребують конкретизації, доповнення, розвитку у інших нормах права для реалізації у процесуальних відносинах) та принципи непрямої дії (потребують того).

При цьому О. А. Мілієнко припускає, що іншим критерієм класифікації принципів адміністративного судочинства може бути допустимість їх обмеження. Абсолютними (такими, що не допускають обмежень) принципами є верховенство права, законність, правова визначеність, передбачуване та гнучке застосування законодавства (передбачуваність застосування законодавства та недопустимість надмірного формалізму), єдність судової практики, незалежність та неупередженість суддів, рівність, диспозитивність, офіційне з'ясування всіх обставин справи, обґрунтованість судових рішень, розгляд справи у розумний строк. Відповідно, не є абсолютними (можуть бути обмежені) такі принципи: забезпечення апеляційного та касаційного оскарження, доступність правосуддя (вимогами до звернень, строками звернень та процесуальних дій, судовим збором тощо), змагальність, диспозитивність, гласність і відкритість судового процесу.

Окрім вищевказаного, принципи адміністративного судочинства, як переконує О. А. Мілієнко, можна класифікувати залежно від наслідків їх порушення на: 1) принципи, порушення яких є безумовною підставою для скасування судового рішення (верховенство права, законність, незалеж-

ність та неупередженість суддів, правова визначеність, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження, передбачуване та гнучке застосування законодавства (передбачуваність застосування законодавства та недопустимість надмірного формалізму), доступність правосуддя, рівність, змагальність, диспозитивність, офіційне з'ясування всіх обставин справи, обґрунтованість судових рішень; 2) принципи, порушення яких тягне за собою скасування судового рішення за певних обставин (єдність судової практики, гласність і відкритість судового процесу); 3) принципи, порушення яких не може бути підставою для скасування судового рішення (розгляд справи у розумний строк, процесуальна економія) [11, с. 137].

Так само багатоваріантну класифікацію принципів адміністративного судочинства здійснив й С. В. Потапенко, який розглядає принципи адміністративного процесу як обумовлені соціально-правовими умовами суспільного життя нормативно-правові засади, що визначають характер, зміст і побудову адміністративного судочинства; регламентують процесуальну діяльність адміністративного суду й інших учасників адміністративного процесу [12, с. 6]. Зокрема, вчений класифікує принципи адміністративного процесу за наступними критеріями: 1) сферою поширення – загальноправові, галузеві, міжгалузеві; 2) способом нормативного закріплення – конституційні та законодавчі; 3) об'єктом впливу – принципи, що визначають процесуально-правову діяльність адміністративного суду, і принципи, що визначають процесуальну діяльність осіб, які беруть участь у справі (сторін, третіх осіб, представників сторін і третіх осіб); 4) предметом правового регулювання – принципи організації правосуддя (судоустрою і судочинства); принципи, які визначають зміст процесуальної діяльності (офіційне з'ясування всіх обставин справи, диспозитивність, змагальність тощо); принципи, які визначають процесуальну форму виконання процесуальних дій (гласність, відкритість) [12, с. 6].

Окрім вищевказаних тез, надзвичайно слушними є думки С. В. Потапенка щодо загальних рис та особливостей системи принципів адміністративного процесу, до яких він відносять: 1) множинність її елементів – принципів; 2) ієрархічність та обґрунтованість її побудови; 3) розміщення елементів у певному взаємозв'язку; 4) взаємодію елементів системи з правовими інститутами та процесуальними положеннями зазначеної підгалузі процесуального права; 5) єдність та цілісність як системи в цілому, так і її складових – принципів адміністративного судочинства [12, с. 6-7]. Розділяючи думки вченого щодо системності принципів адміністративного судочинства, відзначимо, що на нашу думку, все ж таки більш точно та виправдано вести мову про адміністративний процес,

не як про підгалузь права, а як про окрему, самостійну правову галузь. У цій площині видаються справедливіми та обґрунтованими міркування В. Б. Авер'янова про те, що після прийняття КАС України у 2005 році, була утворена самостійна процесуально-правова галузь, яка, власне, й регулює засади судочинства в цій сфері правовідносин [13, с. 73; 14, с. 52].

На думку В. Б. Пчеліна, доцільно вести мову як про принципи здійснення, так і організації адміністративного судочинства. Однак, при цьому, останні, на переконання вченого, нерозривно пов'язані із принципами, що мають місце у правовідносинах, які виникають (розвиваються, видозмінюються) під час розгляду та вирішення публічно-правових спорів адміністративними судами, тобто принципами адміністративного процесу [15, с. 16]. На думку В. Б. Пчеліна, принципи організації адміністративного судочинства – це закріплені в положеннях чинного законодавства керівні, основоположні та непорушні засади функціонування адміністративних судів щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів, а також суб'єктів, які відповідно до нормативних приписів зобов'язані забезпечувати таку діяльність [16, с. 93]. Вчений-адміністративіст досить традиційно класифікує вказані засади на загальноправові, міжгалузеві та галузеві принципи. Разом з цим, В. Б. Пчелін резюмує, що: «до ключових принципів організації даного правового інституту віднесено: верховенство права; законність; гласність і відкритість; рівність; змагальність і диспозитивність; забезпечення апеляційного й касаційного оскарження судових рішень; обов'язковість судових рішень; здійснення правосуддя виключно судами; принцип справедливого та поважного суду; забезпечення та дотримання мови судочинства; офіційне з'ясування всіх обставин у справі; презумпції вини суб'єкта владних повноважень [15, с. 16].

Загалом підтримуючи вченого у тезі про нерозривність принципів організації правосуддя та засад його справляння, дозволимо собі висловити певні міркування, що не співпадають із деякими умовиводами дослідника. По-перше, відзначимо, що висновок про нерозривність вказаних вихідних положень (принципів організації та здійснення адміністративного судочинства) не може слугувати підставою для визнання правильним того, що групи вказаних принципів, у баченні В. Б. Пчеліна, мають фактично одні і ті самі складові принципи. На нашу думку, такий підхід прямо суперечить загальновідомим правилам класифікації. По-друге, із описаної групи принципів, які вчений називає «ключовими» незрозуміло, які саме засади є загальними, які міжгалузевими, а які галузевими, що у певній мірі ускладнює уявлення про принципи адміністративного судочинства як певну систему.

Підсумовуючи узагальнений аналіз різноманітних підходів до вирішення вказаного наукового питання, відзначимо, що, як правило, в основу переважної більшості класифікацій принципів адміністративного судочинства покладено традиційний критерій їх розмежування за сферою їх поширення – на загальні та галузеві. Однак, вбачається, що вказане ранжування не досить коректно відбиває суть вказаних принципів, їх взаємозв'язки та призводить до плутанини у визначенні місця окремих засад в системі принципів адміністративного судочинства, прикладом чого слугують вищевказані класифікації засад адміністративного процесу, запропоновані окремими вченими.

Видається, що більш гнучкою є класифікація принципів на загальні, міжгалузеві та галузеві, однак і у цьому випадку окремі вчені помилково визначають місце того чи іншого принципу у вказаній системі принципів адміністративного судочинства, що призводить до порушення її горизонтальних зв'язків.

Разом з тим, заслуговує на підтримку тенденція до багатоваріантної класифікації принципів адміністративного судочинства, в основу якої покладено одразу декілька критеріїв, що дозволяє більш глибоко дослідити усю сукупність вихідних положень адміністративного процесу. Підтримуючи вище запропоновані ідеї класифікації принципів адміністративного судочинства (зокрема С. В. Потапенка, О. А. Мілієнко та інших), відзначимо, що принципи адміністративного судочинства доцільно класифікувати:

- за сферою поширення (загальні, міжгалузеві та галузеві);
- за способом нормативного закріплення (конституційні та законодавчі);
- за об'єктом впливу (принципи, що визначають процесуальну діяльність адміністративного суду, і принципи, що визначають процесуальну діяльність осіб, які беруть участь у справі);
- за предметом правового регулювання (принципи організації правосуддя; засади здійснення адміністративного судочинства);
- за цільовою спрямованістю (загальні (універсальні) та функціональні).

При цьому, вбачається, що базовою класифікацією слід вважати поділ принципів адміністративного судочинства за їх цільовою спрямованістю на загальні (універсальні) та функціональні.

Універсальними принципами є ті, що сприяють створенню належних умов для реалізації мети та завдань адміністративного судочинства та закріплені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, іншими міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Конституцією України (у тому числі: принцип верховенства права, законність, рівність усіх учасників судочинства).

вого процесу перед законом і судом, справедливий розгляд справи, незалежність та безсторонність суду, принципи доступності правосуддя, гласності судового процесу і відкритості інформації щодо справи тощо).

Натомість, функціональними принципами є правові засади, що безпосередньо спрямовують процесуальну діяльність суду і учасників адміністративного процесу на досягнення його завдань (змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; принцип обов'язковості судового рішення; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення тощо).

Вказані принципи адміністративного судочинства утворюють стійку ієрархічну систему, яка складається із підсистем загальних та функціональних принципів, складових елементів (власне принципів), пов'язаних між собою зв'язками внутрішнього та зовнішнього характеру, та які мають спільну мету.

На підставі вищевикладеного, вбачається, що принципи адміністративного судочинства – це система фундаментальних засад адміністративного процесу, реалізація яких спрямована на досягнення кінцевої мети та завдань адміністративного судочинства, виражають його сутність, перманентні риси та цінності, є загальнообов'язковими орієнтирами для правотворчості та правозастосування.

Література

1. Городовенко В. Принцип незалежності суддів і підкорення їх лише законам як один з основних принципів судочинства в Україні. *Право України*. 2002. № 4. С. 124-127.
2. Мілієнко О.А. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів: дис. ... канд. юрид. наук 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 254 с.
3. Ковалів М. В., Стахура І. Б. Принципи адміністративного судочинства: поняття, зміст, система. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 174-184.
4. Адміністративне судочинство: навчальний посібник / М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, І. Б. Стахура. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 596 с.
5. Адміністративне судочинство / М. Цуркан, О. Панченко, В. Авер'янов та ін. / за заг. ред. О. Пасенюка. К.: Юрінком Інтер. 2009. 672 с.
6. Основи адміністративного судочинства в Україні. (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік) / За заг. редакцією Александрової Н. В., Куйбіди Р. О. К.: Конус-Ю, 2006. 256 с.
7. Шевцова Н. Застосування принципів диспозитивності та офіційності в адміністративному судочинстві. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 72-75.

8. Стефанюк В. С. Поняття судового адміністративного процесу та його принципи в адміністративному праві. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 5. С. 49-53.

9. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес: монографія. Харків: Фірма «Консум», 2003. 464 с.

10. Мілієнко О.А. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2016. 18 с.

11. Мілієнко О. А. Принципи адміністративного судочинства та їх. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 132-139.

12. Потапенко С. В. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2010. 19 с.

13. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юрид. думка», 2004. Т. 1. Загальна частина. 2004. 584 с.

14. Лютиков П. С. Феномен юридичних осіб як суб'єктів адміністративного права: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. 252 с.

15. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2017. 42 с.

16. Пчелін В. Поняття та значення принципів організації адміністративного судочинства. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. № 4. С. 88-93.

Анотація

Мельник-Томенко Ж. М. Принципи адміністративного судочинства: поняття та класифікація. – Стаття.

У статті на підставі узагальненого аналізу наукових та публіцистичних джерел визначено поняття та класифіковано принципи адміністративного судочинства. У підсумку автором зазначено, що принципи адміністративного судочинства – це система фундаментальних засад адміністративного процесу, реалізація яких спрямована на досягнення кінцевої мети та завдань адміністративного судочинства, виражають його сутність, перманентні риси та цінності, є загальнообов'язковими орієнтирами для правотворчості та правозастосування. Обґрунтовано, що базовою класифікацією слід вважати поділ принципів адміністративного судочинства за їх цільовою спрямованістю на загальні (універсальні) та функціональні.

Універсальними принципами є ті, що сприяють створенню належних умов для реалізації мети та завдань адміністративного судочинства та закріплені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, іншими міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Конституцією України (у тому числі: принцип верховенства права, законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, справедливий розгляд справи, незалежність та безсторонність суду, принципи доступності правосуддя, гласності судового процесу і відкритості інформації щодо справи тощо).

Функціональними принципами є правові засади, що безпосередньо спрямовують процесуальну діяльність суду і учасників адміністративного процесу на досягнення його завдань (змагальність сторін, диспозитив-

ність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; принцип обов'язковості судового рішення; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких вжито судові рішення тощо).

Ключові слова: адміністративний процес, адміністративне судочинство, класифікація, принципи, поняття.

Аннотация

Мельник-Томенко Ж. М. Принципы административного судопроизводства: понятие и классификация. – Стаття.

В статье на основании обобщенного анализа научных и публицистических источников определены понятия и классифицированы принципы административного судопроизводства. В итоге автором отмечено, что принципы административного судопроизводства - это система фундаментальных основ административного процесса, реализация которых направлена на достижение конечной цели и задач административного судопроизводства, выражающих его сущность, перманентные черты и ценности, являются общеобязательными ориентирами для правотворчества и правоприменения. Обосновано, что базовой классификации следует считать разделение принципов административного судопроизводства по их целевой направленности на общие (универсальные) и функциональные.

Универсальными принципами являются те, которые способствуют созданию условий для реализации целей и задач административного судопроизводства и закреплены Конвенцией о защите прав человека и основных свобод, другими международными актами, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины, Конституцией Украины (в том числе: принцип верховенства права, законности, равенство всех участников судебного процесса перед законом и судом, справедливое рассмотрение дела, независимость и беспристрастность суда, принципы доступности правосудия, гласности судебного процесса и открытости информации по делу и т.д.).

Функциональными принципами правовые основы, непосредственно направляют процессуальную деятельность суда и участников административного процесса на достижение его задач (состязательность сторон, диспозитивность и официальное выяснение всех обстоятельств по делу, обеспечение права на апелляционный пересмотр дела, обеспечение права на кассационное

обжалование судебного решения в случаях, определенных законом, принцип обязательности судебного решения; разумность сроков рассмотрения дела судом; недопустимости злоупотребления процессуальными правами; возмещение судебных расходов физических и юридических лиц, в пользу которых принято судебное решение и т.д.).

Ключевые слова: административный процесс, административное судопроизводство, классификация, принципы, понятия.

Summary

Melnik-Tomenko Zh. M. Principles of administrative justice: concept and classification. – Article.

In the article, on the basis of the generalized analysis of scientific and non-fiction sources, the concept and principles of administrative justice are defined and classified. As a result, the author stated that the principles of administrative justice – a system of fundamental principles of the administrative process, the implementation of which is aimed at achieving the ultimate goal and objectives of administrative justice, expressing its essence, permanent features and values, are mandatory guidelines for law-making. It is substantiated that the basic classification should be considered as a division of the principles of administrative justice by their focus on the general (universal) and functional.

The universal principles are those that contribute to the creation of proper conditions for the realization of the purpose and tasks of administrative justice and are enshrined in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, other international acts, the consent of which is provided by the Verkhovna Rada of Ukraine, the Constitution of Ukraine (including: principle of the rule of law, legality, equality of all parties to the lawsuit before the law and the court, fair trial, independence and impartiality of the court, principles of accessibility of justice, publicity and litigation and openness of case information, etc.).

Functional principles are the legal principles that directly direct the proceedings of the court and the participants of the administrative process to achieve its tasks (adversarial parties, dispositive and formal clarification of all circumstances in the case; securing the right of appeal review; securing the right to appeal in court cases determined by law; the principle of the obligation to adjudicate; the reasonableness of the terms of court proceedings; regret the costs and expenses of individuals and entities to whom the judgment was adopted, etc.).

Key words: administrative process, administrative proceedings, classification, principles, concepts.